УДК 398

Р.Ф. Сафиуллина

ТАТАР ФОЛЬКЛОРЫН РУС ТЕЛЕНӘ ТӘРҖЕМӘ ИТҮ МӘСЬӘЛӘЛӘРЕ

Статья затрагивает проблемы перевода жанров татарского фольклора на русский язык. Автором упомянуты сборники татарского фольклора, которые изданы на русском языке, начиная с 20-х годов XX века до настоящего времени. Этот краткий обзор позволяет сделать вывод о том, что татарский фольклор издавался на русском языке в недостаточном количестве. Проблемы количественного характера повлияли и на качество: не были разработаны теоретические вопросы перевода; отсутствовала школа переводчиков фольклора; наблюдался застой в переводе отдельных жанров.

Современные подходы предполагают, что перевод фольклора воспроизводит не только смысл, но должен передавать культуру и мировоззрение целого народа. Это требует особого внимания к переводу фольклора, что на данном этапе и выполняется учеными-фольклористами Академии наук Республики Татарстан. В качестве примера последовательного решения данной проблемы автор рассматривает издание мунаджатов на русском языке.

Ключевые слова: русскоязычные издания татарского фольклора, жанр, мунаджаты, эквивалентность, поэтический перевод.

The article studies the problems of translating Tatar folklore genres into Russian. The author mentions collections of Tatar folklore published in Russian from the 1920s till present time. This brief review allows us to conclude that very little of Tatar folklore was published in Russia. Problems of a quantitative nature also affected the quality: theoretical issues of translation were not developed; there was no school for translators of folklore; there was a stagnation in the translation of certain genres. Modern approaches suggest that the translation of folklore reproduces not only the meaning but must convey the culture and worldview of an entire people. This requires special attention to the translation of folklore, which at this stage is carried out by folklore scientists of the Academy of Sciences of the Republic of Tatarstan. As an example of a consistent solution to this problem the author considers the publication of munajats in Russian.

Keywords: Russian editions of Tatar folklore, genre, munajats, equivalence, poetic translation.

Татар фольклорының рус теленә беренче профессиональ тәрҗемәләре XX гасырның егерменче елларында басылып чыга башлый. (Моңарчы нәшер ителгәннәренең тарихы XIX гасыр азагында башланса да, әлеге эш берән-сәрән һәм очраклы характерда алып барылган, фәнни нигезгә салынмаган була. Шул сәбәпле бу мәкаләдә игътибарга алынмый). 1921 елда Казан шәһәрендә Халык мәгарифе комиссариаты каршында Академик үзәк ачыла. Әлеге үзәк барлыкка килү белән, «Татар фольклоры үрнәкләрен башка телләргә тәрҗемә

итү буенча эш җәелдерелә» [Ямалтдинов, б. 50]. Гадәттә, яңарак төр фәнни юнәлешләр шома гына башланып китми: тыштан бәя биргәндә процесс каршылыксыз һәм җайлы кебек күренсә дә, төрле мәсьәләләр дә туып кына тора.

Совет чорында рус телендә чыккан беренче татар фольклор җыентыгы – М. Васильевның «Памятники татарской народной словесности. Сказки и легенды» китабы Казанда 1924 елда нәшер ителгән. Китапка барлыгы 53 татар халык әкияте һәм 7 риваять кертелгән.

1930 еллар ахырында татар дастаннарын тәрҗемә итүгә нигез салына. Мәскәү шагыйре Семён Липкин «Идегәй» дастанын басмага әзерли. Әмма «ханнар-феодаллар эпосы» дигән сәяси-идеологик тамга салыну аркасында, атаклы «Идегәй»не рус телендә бастыруны 1990 елга хәтле туктатып торалар.

1920–1970 елларда татар халык иҗаты әсәрләреннән риваятьләр – 2, мәзәкләр 1 мәртәбә рус телендә нәшер ителгән. Фольклор әсәрләрен рус теленә тәрҗемә итүдә совет чорында хәтта әкият кебек популяр һәм идеологик яктан «хәвефсез» жанрда да кайбер тоткарлыклар күзәтелгән. 1920–1970 еллар арасында рус телендә татар әкиятләре җыентыгы нибары 4 тапкыр басылып чыккан. Җыр китапларын тәрҗемә итү мәсьәләсенең яхшырак куелганлыгын күрәбез: шушы ук аралыкта 10 җыентык дөнья күргән. Татар халык җырлары басмаларының рус телендә чагыштырмача күп булуы аларның кечкенә күләмлелеге (15–20 текст) һәм пропагандистик эчтәлеге (Ленин, Сталин, партия темалары һ.б.) белән дә аңлатыладыр.

СССР да милли фольклор китапларын рус теленә тәрҗемә итү аларны берьюлы союздаш республикалар телләрендә һәм кайбер дустанә илләрнең телләрендә бастыруга юл ачкан. Мәсәлән, 1953 елда Мәскәүдә нәшер ителгән татар әкиятләре җыентыгы кытай, венгр, әрмән, литва, молдаван, украин, үзбәк, төрекмән, казакъ, монгол, болгар һ.б. телләрдә дөнья күрә [Ямалтдинов, б. 159], ләкин мондый массакүләм тәрҗемәләр бүтән эшләнмәгән, аерым телләргә генә тәрҗемәләр басылган.

Әлеге кыскача күзәтүдән күренгәнчә, татар фольклорын совет чорында русча бастыру эше җитәрлек күләмдә булмый. Мәсәлән, русча нәшер ителгән фольклор җыентыклары арасында 1980 еллар ахырына кадәр бәетләр, мөнәҗәтләр, шигъри дастаннар һ.б. жанрлардан рус теленә бер генә тәрҗемә дә юк. Мондый төр фольклор тәрҗемәләре Татарстанда үзгәртеп кору елларында һәм аннан соңгы чорда гына чыга башлый.

Совет чорында татар фольклорының рус теленә сыйфатлы тәрҗемәләренә кытлыкны фольклор әсәрләре белән эш итә алырлык квалификацияле тәрҗемәчеләр, тәрҗемәчелек мәктәбе булмау, тәрҗемәнең теоретик мәсьәләләре ахыргача эшләнмәгәнлек белән дә бәйләп карарга кирәк.

Теләсә кайсы телгә тәрҗемәләр, бигрәк тә шигъри калыптагылары, тәрҗемәченең профессиональ әзерлеген һәм тәҗрибәсен, аерым

сәләткә ия булуын таләп итә: «...Тәрҗемә эше катлаулы, ул оригиналның эчтәлеген һәм формасын чагылдыру өчен тел чараларын даими эзләүдән гыйбарәт. Бу эзләнүләр һәм бу сайлау иҗади характерны күздә тота, актив эш таләп итә. Нәфис әдәбиятка һәм фольклор әсәрләренә килгәндә, аларны тәрҗемә итү... әдәби осталыкка ия булуны сорый. Мондый төр тәрҗемәләр сәнгать өлкәсенә карый» [Федоров, с. 16].

СССР халыклары телләреннән русчага тәрҗемә итү һәм тәрҗемәчеләр әзерләү буенча Татарстанда гына түгел, хәтта ил күләмендә оештырылган үзәк булмый. «Бары тик XX гасыр уртасыннан башлап кына тәрҗемәчелек эшчәнлегенең барлык төрләре моңарчы күрелмәгән колач ала...» [Федоров, с. 21]. Гомумән алганда, СССРда тәрҗемә эшенең теоретик базасы узган гасырның 60 нчы елларында гына фәнни системага салына. Татар фольклорын рус теленә тәрҗемәләп чыгару эше 70 нче елларда активлаша башлый.

1972 елда М. Горький исемендәге Әдәбият институты каршында татар теленнән рус теленә тәрҗемәчеләр курслары оештырылган [Габдрахманова, 34 б.]. Әлеге курсны беренчеләрдән булып тәмамлаучылар арасында прозаик Солтан Шәмси, шагыйрәләр Роза Баубекова-Кожевникова, Фирдәвес Әһлия һ.б. бар. Әмма алар алдына татар фольклорын тәрҗемә итү бурычы куелмаган. Моннан тыш, нәфис әдәбият тәрҗемәчеләре – прозаиклар һәм шагыйрьләр – фольклор текстлары белән эш итәргә әзер булмыйлар әле. Фольклорны тәрҗемә итү – халык иҗатын тирәнтен белүне яки фольклорчы галим башкарган юлга-юл тәрҗемәләрдән сакчыл файдалануны күздә тота торган үзенчәлекле, четерекле өлкә ул.

Үзгә тел системасына кертелгән фольклор әсәре оригиналдагы төп мәгънәне генә тапшырып калмый – ул халыкның рухи байлыгы, дөньяга карашлары, архетиплары һ.б. белән дә таныштырырга тиеш. Фольклор текстлары еш кына архаик, үзенчәлекле сәнгати, тел-бизәкләү чаралары белән тулган; алар күп мәгънәле, катламнарга ия һәм сакраль, шуның аркасында мондый төр әсәрләрне үзгә телдә трансляцияләү тиешенчә әзерлеккә, осталыкка, тәҗрибәгә ия булмаган кешенең кулыннан килмәскә дә мөмкин.

Совет чорында чәчмә жанрларны рус теленә күчерүчеләр булган, әмма алар фольклорның поэтик жанрларын тәрҗемә итәргә алынмаган. Рус теленә шигъри тәрҗемәләр башкаруга рус телендә камил язган Мәскәү шагыйрьләрен җәлеп итәргә туры килгән, бу исә татар фольклор җыентыкларын рус телле укучыга җиткерү эшен акрынайткан яки билгесез срокка кичектергән.

Әлеге проблема чишелешенең бер юлы – ул фольклорның шигъри жанрларын тәрҗемә итү проектларына ике телне дә камил белгән шагыйрьләрне җәлеп итү. Андыйлар оригинал һәм тәрҗемә ителәсе телләрне белә, икесендә дә яки соңгысында шигырь язу потенциалына ия. Шулай да бу очракта тәрҗемәченең шигырь язу осталыгына гына түгел, ә фикерле тәрҗемәгә (вдумчивый перевод) сәләтле булуы

шарт. Киресенчә булганда, оригинал белән охшаш, ләкин эквивалентсыз тәрҗемәгә генә ирешелә.

Сыйфатлы тәрҗемә, иң элек, фольклор текстын максималь дәрәҗәдә төгәл итеп тапшыру мәсьәләсен хәл итәргә бурычлы. Үзгә телгә трансляцияләнәсе текст берәмлекләренең семантик, стилистик, синтаксик, мәдәни-тарихи, фольклористик һ.б. эквивалентларын табу – гаять катлаулы, дәвамлы процесс [Лиморенко, с. 17]. Сирәк очракларда тәрҗемә объектив һәм субъектив сәбәпләр аркасында төгәл эквивалентлылыкка ирешүне максат итеп куймаска да мөмкин. Монда алмаштырырга мөмкин вариантлар – аналогларны табу таләп ителә. Икенче телдә оригинал текстның мәгънәсен генә тапшырырга кирәк булган очракта «шартлы тәрҗемә» төшенчәсе дә кулланыла. Тәрҗемәченең эшен эчке һәм текст астындагы аңлатмалар, оригинал телдәге текстка фәнни комментарийлар, искәрмәләр [Федоров, с. 60], глоссарий, архаизмнар сүзлеге әзерләү дә җиңеләйтә ала.

Татар фольклоры жанрларын һәм аерым әсәрләрен рус теленә тәрҗемә итү мәсьәләләренең күбесе – гомуми характерда. Аларны, нигездә, илдәге башка халыкларның милли фольклорлары өчен дә уртак дип билгеләргә мөмкин булыр иде. Шулай ук халык иҗатының аерым жанрларын үзгә телгә трансляциялләгәндә очрый торган, ягъни эчке мәсьәләләр дә туып тора. Алар, билгеле, һәр конкрет очракта жанрлар тәрҗемәсе эчендә аерым карауны сорый.

Татар фольклорының рус телендәге конкрет басмасын эшләү процессыннан бер характерлы мисал китерәбез. Поэтик жанрларны тәрҗемә итүгә аерым игътибар бирү сорала, чөнки ул – катлаулы һәм гаять күп көч таләп итә торган процесс. Әлеге эштәге тәҗрибәнең чәчмә жанрларны русчага трансляцияләү белән чагыштырганда аз булуы да теманы җентекләп ачуга этәрә. 1990 еллар азагы – 2000 еллар башында мөнәҗәтләрне рус теленә тәрҗемә иткән белгечләр (фольклорчы галимнәр һәм тәрҗемәчеләр) тәҗрибәсе, алар очраткан кыенлыкларны белү кызыклы.

Иң беренче мәсьәлә: мөнәҗәтнең атамасын рус теленә төгәл тәрҗемә итү мөмкин түгел, чөнки рус фольклорында да, байтак термин һәм төшенчәләре калькалаштыру юлы белән татар теленә кертелгән Европа халыклары иҗатында да да мөнәҗәткә төрдәш жанр юк. «Мөнәҗәт» – гарәп сүзе, татар теленә, ислам дине кабул ителгәннән соң (X гасырда), Изге Коръән китабы белән, шулай ук башка мөселман халыкларының бай һәм тирән язма мирасы белән бергә кергән.

Раббым – Алладыр бәнем,
Динем – исламдыр бәнем,
Кыйблам – Кәгъбәмдер бәнем,
Бердер Аллаһым бәнем.

Мой Господь – Аллах один,
Верой мне – ислам один,

А святыня из святынь –
Мне Кааба, о Аллах [Садекова, б. 43].

Мөнәҗәтнең мәгънәсе – Аллаһның бу һәм киләчәк дөньяда бәндәләренә карата мәрхәмәтен үтенеп ялвару, дога кылу, тәүбә итү. Тормышта катлаулы хәлләр килеп чыкса да, сабырлык-түземлек сорап та татар халкы элек-электән Аллаһка ялварган, Раббысы белән шул рәвешле аралашкан. Мөнәҗәтләрдә дини гыйбадәтләр үтәү, гөнаһлардан саклану, бу дөньяның фанилыгы һ.б. телгә алына, шулай ук пәйгамбәрләр, аеруча Мөхәммәд (с.г.в.с.) мактала. Тәрҗемәдә термин мәсьәләсе русча «мунаджаты» дип билгеләп хәл ителгән, аңлатма кереш мәкаләдә бирелгән.

Фольклорчы Айсылу Садекова фикеренчә, мөнәҗәтләрнең бер өлешен – дини фольклорга, бер өлешен дөньяви фольклорга кертеп була [Садекова, б. 4]. Димәк, жанр үрнәкләрен үзгә телгә трансляцияләү проблемалары идея-мәгънә яссылыгында ук калкып чыга. Тирән лирик кичерешләргә, рефлексиягә, кайвакыт кешенең кайгы-хәсрәтен тасвирлауга корылган мөнәҗәтләр хәзерге заманда «татарча беләм» дип санаган татарларга да яхшы таныш, дип әйтеп булмый. Нәтиҗәдә, тәрҗемә русларны гына түгел, татарларны да әлеге жанр белән таныштыру функциясен үтәргә тиеш була.

Мөнәҗәтләр мөселман халыкларында, шул исәптән, төркиләрдә дә, ислам динен кабул иткән заманнардан бирле яши, дидек. Димәк, жанрга катлаулы дини терминология, мөселман һәм Коръәни образларның, байтак мөнәҗәтләрдә искә алынган персонажларның күплеге, әлеге тематика сюжетларына аллюзияләр һәм реминесценцияләр хас. Алар төрки халыкларның күпгасырлык фольклоры белән дә тыгыз үрелгән. Тәрҗемә иткәндә кыенлыкларның бер өлеше ислам-Коръән лексикасын, образларын, символларын, аларның татар фольклоры белән үрелешен, ассоциацияләрен икенче телдә адекват итеп тапшыру белән бәйле. Мөселман-төрки-татар традициясен русчага күчерү турында мәгълүм нашир һәм шагыйрь, тәрҗемәче Максим Амелин: «Күп гасырлар дәвамында үзенә төрле традицияләрне сеңдергән, ләкин асылда Европаныкына якын рус теленә тәрҗемә итүче өчен болар – төп кыенлыклар. Телнең эчендә тел эзләп табарга, охшаш образлар системасын булдырырга, метрик эквивалентлар тәкъдим итәргә – катлаулы, ләкин хәл итәрлек бурычлар», – дип яза [Амелин, с. 18].

Татар мөнәҗәтен рус теленә тәрҗемә итүнең тагын бер катлаулылыгы – оригиналдагы һәм тәрҗемә телендәге шигъри текстларның структурасы, ритмика, строфикасы аермасында [Иванов, с. 80]. Төрки һәм мөселман халыкларының шигъри системасы славян һәм Европа халыкларыныкы белән чагыштырганда нык аерылып тора. Шагыйрь-тәрҗемәче, филология фәннәре кандидаты Алексей Саломатин фикеренчә, совет елларында тәрҗемәчеләр моны истә тотмаган, алар күбесенчә стандарт «шартлы-поэтик тәрҗемә»дән файдаланган. Ягъни текстның үлчәм, ритм кебек үзенчәлекләрен башка телдәге чаралар

белән мөмкин кадәр төгәл тапшыру һич тә максат итеп куелмаган. Чынында исә «тәрҗемәче эстетик яктан да югары сыйфатлы продукт тудыру өчен күп көч куярга тиеш» [Саломатин, с. 59].

Чираттагы мәсьәлә – мөнәҗәтләр татар халкында көйләп башкарыла, шагыйрь-тәрҗемәчегә аларның бу үзенчәлеген исәпкә алырга туры килә. Әмма бу очракта оригинал белән трансляция текстының тәңгәллегенә ирешү гаять катлаулы.

Шунысын искәртик: ТР Фәннәр академиясенең Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институтында татар фольклорын рус теленә тәрҗемә иткәндә туган проблемаларны (югарыда санап киттек) хәл итүгә җитди фәнни караш барлыкка килде. Мөнәҗәтләр мисалында гына карасак та, фольклор әсәрләрен русча нәшер итүдә эзлекле һәм максатчан эшләр башкарыла: юлга-юл тәрҗемәләр филология фәннәре докторы дәрәҗәсендәге компетентлы белгеч тарафыннан әзерләнгән, шулар нигезендә әдәби тәрҗемәне эшләүгә җитди иҗади потенциялга ия шагыйрь җәлеп ителгән.

Мөнәҗәтләрне русчага әйләндергәндә Казан шагыйре, танылган тәрҗемәче С.В. Малышев жанрны фәнни өйрәнгән галим һәм юлга-юл тәрҗемә авторы А.Х. Садекова белән һәрдаим киңәшеп эшләде. С.В. Малышев татар халкының сакраль, аутентик иҗатына русча эквивалент барлыкка китерер өчен, тирәнтен уйланып, татар фольклорын һәм галимнәрнең хезмәтләрен өйрәнде. Соңында русча текстның һәр юлына, һәр сүзенә диярлек берничә төрле синонимик вариантлар тәкъдим итеп, җентекләп эшләде. Мәсәлән:

Йөзләреңә яптык ак пәрдәләр,
Хушлаштык без барыбыз бергәләп;
Күзкәйләрең, әнкәй, ачмадың син,
Балаларың көтте бик озак, –

дигән оригинал текстстагы «күзкәйләрең» сүзенең төрле стильдәге «глаза», «глазки», «глазоньки»; «очи» вариантлары сайлап алынды. Аларның берсе дә хәсрәт эчендәге лирик геройның эмоциональ халәтен, катлаулы кичерешләрен оригиналдагыдай бөтен нюанслары, төсмерләре белән тапшыра алмый. Бик озак уйлаганнан соң, С.В. Малышев һәм А.Х. Садекова «оченьки» варианты кулай дигән уртак фикергә килделәр.

Лицо твое под белой пеленой,
Склонились мы над ним в последний раз…
Как нам хотелось встретить взгляд родной,
Что ж не открыла оченьки для нас? [Садекова, б. 52]

Нәтиҗәдә, рус телендә мөнәҗәтнең мәгънәсе адекват һәм төгәл тапшырылган, эстетик кыйммәткә ия иҗади продукт алуга да ирешелгән.

Бу мисал, билгеле, катлаулы процессның бер генә фрагменты, ләкин ул фольклор текстларын тәрҗемә иткәндә килеп туган проблемаларны

эзлекле рәвештә, комплекслы, бөтен нечкәлекләрен игътибарга алып эшләү юлы белән генә уңышлы хәл итеп булуын күрсәтә. А.В. Федоров сүзләренә караганда, «Тәрҗемә итү – элегрәк бер тел чаралары ярдәмендә бирелгән [текстны] башка телдәге чаралар белән дөрес, төгәл һәм тулы итеп гәүдәләндерү, һәм ул кыскартып яки үзгәртеп тәрҗемә итүдән, әсәрнең эчтәлеген сөйләп бирүдән, төрле «адаптация»ләрдән аерылып тора» [Федоров, с. 16] .

Фольклорны тәрҗемәләү һәрвакытта да мондый дәвамлы һәм шактый мәшәкатьле процесс түгел, әлбәттә. (Телгә алынган «Мөнәҗәтләр» китабы очрагында, мәсәлән, тәрҗемәчеләрнең озаклап, җентекләп эшләү мөмкинлеге булган, дип саныйбыз, чөнки басманың күләме артык зур түгел.) Фольклорның академик тәрҗемәләре һ.б. күләмле проектларның сроклары кайвакыт чикләнгән була; яисә һәрвакытта да фәнни оешма берьюлы юлга-юл тәрҗемә итүчене дә, шигъри осталыкка ия шагыйрьне дә эшкә җәлеп итә алмый. Әлеге проблеманы альтернатив чишү юлы – татар фольклор әсәрләренең рус теленә тәрҗемәләрен әзерләүгә ике телне дә камил белгән тәрҗемәчеләрне җәлеп итү. Идеалда мондый белгечләр – профессиональ шагыйрьләр (әгәр сүз шигъри текстларны тәрҗемә итү турында барса), шулай ук ике тел-әдәбиятның үзенчәлекләрен, мәдәниятне, тарихны яхшы белүче, өстәвенә, милли фольклорның зур катламын үзләштергән кешеләр. К. Чуковский сүзләренчә, «Шигъриятне тәрҗемә итүче үзе шагыйрь дә, игътибарлы тикшеренүче һәм тәнкыйтьче дә булырга тиеш» [Чуковский, с. 30]. Мондый югары дәрәҗәдәге белгечләр гаять сирәк очрый, ихтимал, аларны максатчан рәвештә өйрәтү, үстерү кирәктер.

Шунысын әйтергә кирәк, болар гына тәрҗемә ителгән текстларда фольклорның һәммә үзенчәлекләре саклануын гарантияләми. Соңгы елларда чагыштырма культурология мәсьәләләре белән кызыксыну арта, ә әлеге фән инде текстларны түгел, ә мәдәниятләрне тәрҗемә итүне алга сөрә һәм, үзгә телдә милли фольклорның бөтен үзенчәлекләре ачылмаса да, аларны тирәнрәк аңлау мөмкиндер, дигән өмет уята [Федоров, с. 30].

XX гасырның 80 нче еллар азагы – 90 нчы еллар башында рус телендә татар фольклоры җыентыкларын чыгару эше киң җәелдерелде. Беренчедән, татар фольклорын җыю, өйрәнү һәм системалаштыру белән шөгыльләнә торган төп фәнни оешма – ТР Фәннәр академиясе Г. Ибраһимов исемендәге ТӘһСИнең халык иҗаты бүлеге квалификацияле кадрлар, рус һәм татар телләрен бертигез дәрәҗәдә белүче фольклорчылар белән тәэмин ителгән иде. Институт галимнәре бу бурычны хәзер дә намус белән үтиләр. Икенчедән, татар фольклорының совет чорында «тыелган» жанрларын: дастаннар, дини мөнәҗәтләр, бәетләрне һ.б. яңадан чыгару мөмкинлеге туды. Татар халкының милли кыйммәтләре, рухи дөньясы, тарихи тамырлары белән кызыксыну соңгы берничә дистә елда бермә-бер артты. Бу рус телле татар укучысының гына түгел, башка халыклар вәкилләренең дә

татарларның аутентик этник кыйммәтләренә карата кызыксынуы зур булуны аңлата.

Шул ук вакытта бүген татарларның яшь буыны туган телен югалта бара. Димәк, татар фольклорын рус теленә тәрҗемә итү галимнәр өчен генә түгел, ә тулаем татар халкы өчен дә көннән-көн актуальләшә. Хәзерге вакытта Татарстан Республикасыннан читтә яшәүче татарларның бер өлеше өчен татар фольклорының русчага Г. Ибраһимов исемендәге ТӘһСИ галимнәре тарафыннан әзерләнгән тәрҗемәләре үз милли гореф-гадәтләребез, фольклор байлыгыбыз белән танышуда җитди, ышанычлы чыганак булып тора.

1990–2000 елларда татар фольклорының аерым әсәрләре генә түгел, ә төрледән-төрле жанрлары да рус теленә актив тәрҗемә ителә башлады. Татар халык иҗатын тәрҗемә итүгә игътибар татар халкының рухи хәзинәләре һәм аутентик мәдәнияте белән кызыксыну артуга, шулай ук күпчелек җирдә төпләнеп яшәүче татарлар мәнфәгатьләрен истә тотуга бәйле иде.

Татар халкының бай фольклор фонды соңгы берничә дистә елда фольклорчы галимнәрнең планлы эше, төбәкләргә экспедицияләр, архив материалларын өйрәнү һәм халыкка җиткерү нәтиҗәсендә шактый тулылана. Татар фольклористикасы өлкәсендә яңадан-яңа тикшеренүләр алып барыла. Академик фән казанышлары нәтиҗәсендә тәрҗемәчелек эшчәнлеге дә тулы куәт ала.

2008 елдан Татарстан Республикасы Фәннәр академиясе Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институты татар фольклорының рус телендә унбиш томлык җыентыгын бастырып чыгара башлады. Татар фольклорчылары һәм тәрҗемәчеләре алдында милли фольклорны мөмкин кадәр тулы күләмдә һәм бөтен үзенчәлекләрен саклаган хәлдә рус теленә тәрҗемә итү бурычы тора. Димәк, татар халык иҗатын аның барлык жанрларында һәм аспектларында тәкъдим итү юллары ачыла.

Әдәбият

Амелин М. «Упаси от напастей лихих…» // Идель. 2013. № 8. С. 18–20.

Габдрахманова Ф.Х. Чагыштырма әдәбият белеме системасында тәрҗемә. Югары уку йортлары өчен укыту кулланмасы. Казан: КФУ, 2016. 93 б.

Иванов Вяч.Вс. Лингвистические вопросы стихотворного перевода // Избранные труды по семиотике и истории культуры. Т. 3: Сравнительное литературоведение. Всемирная литература. Стиховедение. М.: Языки славянской культуры, 2004. 571 с.

Мөнәҗәтләр – Мунаджаты / Сост., авт. словаря, примечаний и подстр. переводов А.Х. Садекова, поэтич. перевод на рус. яз. С.В. Малышев. Казан: Татар. кит. нәшр., 2005. 64 б.

Лиморенко Ю.В. Проблема перевода фольклорных текстов в научном издании // Живая старина. 2011. № 4. С. 17–20.

Принципы художественного перевода / Статьи К. Чуковского и Н Гумилева. СПб.: Изд-во «Всемирная литература» при Народном Комиссариате по Просвещению, 1919. 35 с.

Саломатин А. Габдельджаббар Кандалый: второе приближение // Идель. 2012. № 12. С. 17–19.

Сафиуллина Р.Ф. Переводы татарского фольклора на русский язык: проблемы и решения // II Сибирский форум фольклористов: к 90-летию со дня рождения А.Б. Соктоева, основателя серии «Памятники фольклора народов Сибири и Дальнего Востока»: Тезисы докладов / Отв. ред. Е.Н. Кузьмина. Новосибирск: Алекспресс, 2021. С. 127.

Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): Для ин-тов и фак. иностр. яз. учеб. пособие. 5-е изд. СПб.: Филол. фак. СПбГУ; М.: Изд. дом «Филология три», 2002. 416 с.

Ямалтдинов И.И. Татарская фольклористика 20–60-х гг. XX века. Собирание, публикация и научное изучение фольклора. Казань: ИЯЛИ, 2016. 184 с. (Библиотека журнала «Фәнни Татарстан», кн. 8).

Сафиуллина Рузия Фәһим кызы,
филология фәннәре кандидаты, ТР ФА Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институтының халык иҗаты бүлеге өлкән фәнни хезмәткәре